

Birinci Basamak Sağlık Merkezine Başvuranların Sağlık Turizimine Bakış Açılımları

Perspective of People Admitted to Primary Care Clinic on Health Tourism

Özet

Dünyada ve Türkiye'de en hızlı gelişen endüstri olarak dikkatleri çeken sağlık turizmi, ülkelere sağladığı ekonomik-sosyal-siyasal getiri bakımından da önemli sektörlerin başında gelmektedir. Türkiye'de ise sağlık turizmi, son yıllarda popüler bir alan haline gelmiştir. Türkiye, gerek coğrafi yapısı, iklimi, doğal zenginlikleri ve gerekse de göreceli olarak ucuz ve kaliteli sağlık hizmetleri ile pek çok ülke vatandaşının dikkatini çekmektedir.

Araştırma, Bursa il merkezindeki Bursa Halk Sağlığı Müdürlüğüne bağlı İhsaniye Aile Sağlığı Merkezi bölgesinde yaşayan ve hizmet almak için kuruma gelen kişilerin sağlık turizmi ile ilgili bakış açılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Dünyada hızla ilerleyen ve Türkiye'de yeni gelişmekte olan bu sektör hakkında kişilerin bilgi seviyesini ölçerek, ne şekilde yaralanabileceklerini anlamak, kişiler üzerinde olumlu ve olumsuz yönlerinin neler olduğunu saptayarak durum değerlendirmesi yapmaktır.

24 sorudan oluşan anket, Bursa il merkezindeki Bursa Halk Sağlığı Müdürlüğüne bağlı İhsaniye Aile Sağlığı Merkezi bölgesinde yaşayan 18 yaş üstü 100 kişiye uygulanmıştır. Ankete katılanların %51'i kadın, %49'u erkek, %27'sini 51 yaş ve üzeri oluşturmakta, %38'i lise mezunu, %45'ini çalışanlar oluşturmuştur. %42'si sağlık turizminin ne olduğunu tam olarak bilmemekte, %40'ı ekonomik getirisinin yüksek olduğunu bilmekte, %41'i sağlık turizminin termal turizm olarak bilmektedir. Öğrenim durumu yükseldikçe sağlık turizmi çeşitlerini bilenlerin oranları artmaktadır.

Tanımlayıcı – kesitsel bir araştırma yapılmış, örneklem seçiminde tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmış, %95 güvenilirlikle ve 0,05 hata oranı ile örnekleme yapılmıştır. Yapılan analizde kategorik değişkenler n ve % değerleri ile gösterilmiştir. Kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında Pearson ki-kare ve Fisher-Freeman-Halton testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi $\alpha=0.05$ olarak kabul edilmiştir. İstatistiksel analizler IBM SPSS Statistics 21 istatistiksel analiz paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Abstract

Medical tourism attracts attention as the fastest growing industry in the world and in Turkey, it is among one of the important sectors in terms of economical, social and political incomes. Medical tourism has become popular in recent years in Turkey due to its geographic structure, climate, natural resources and as well as relatively cheap and high quality health services is drawing the attention of many nationalities.

This study, which is conducted to determine the perspective of the people who are living in the district of Bursa Nilüfer İhsaniye Family Health Center linked to the Di-

Kerime KOÇ¹

Levent HEKİMOĞLU²

¹Health Sciences MSc, Bursa İhsaniye
Family Medicine Center

²Family Medicine Specialist, Bursa
İhsaniye Family Medicine Center

**Yazışma Adresleri /Address for
Correspondence:**

Levent HEKİMOĞLU, MD
Bursa İhsaniye Family Medicine
Center, İkinci Er Sk. No: 7, Nilüfer
Bursa -Turkey

Tel/phone: +90 533 813 89 03

E-mail: drleventhekimoglu@gmail.com

Anahtar Kelimeler:

sağlık turizmi, termal turizm, medikal turizm

Keywords:

health, medical, thermal, tourism

Geliş Tarihi - Received
15.01.2016

Kabul Tarihi - Accepted
01.02.2016

rectorate of Public Health of city of Bursa in Turkey who applied for medical service. The aim of the study is to measure the level of knowledge of patients, to understand at what level they can make benefit of medical tourism, and by pinpointing the positive and negative aspects of medical tourism from the people's eyes for assessing the situation.

A survey consisted of 24 questions is conducted on the 100 people over age 18. The correspondents were 51% female, 49% male, 27% were over age 51, 38% were high school graduates, 42% didn't know exactly what health tourism is, 40% knew the economic benefit of medical tourism is high, 41% named medical tourism as thermal tourism. The higher the level of education of the the higher the level of knowledge of medical tourism.

In this descriptive cross-sectional study, random sampling is made with 95% confidence level and 0.05 error rate. In the analysis categoric variables n and % values were shown. Pearson chi-square and Fisher-Freeman-Halton test was used to compare categoric variables. The significance level $\alpha=0.05$ is accepted. Statistical analyzes were performed using IBM SPSS Statistics 21 software package.

Giriş

Turizm olayını ya da kavramını tanımlayan “Turist”, “turizm” ve “turistik” kavramları ilk kez İngilizler tarafından kullanılmaya başlanmış, hatta turizm kelimesi, turist kelimesinden sonra 1800’lerde ortaya çıkmıştır (1). Türkiye’de turizm sektörünün yapısal değişimi ve gelişiminin hızlanması 1980 ‘li yıllarda başlamıştır. Elde edilen ekonomik veriler, turizmin Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir (2). Turist, turizm faaliyetlerine katılan ve yön veren sürekli yaşadığı yeri, ticari kazanç dışı nedenlerle geçici olarak terk edip seyahat eden ve konaklayan, psikolojik tatmin arayan, sınırlı harcama gücü ve zamanı ile tüketimde bulunan kişidir (1). Günümüzde turizm olayını gerçekleştiren turistler gittikleri ülkede konaklama, yiyecek-icecek, eğlence gibi talepleri yanında oluşabilecek sağlık problemlerinin çözümünde kaliteli sağlık hizmetini de talep eder duruma gelmiştir (6).

Sağlık Turizmi, Turizm ve Turist Sağlığı birbirine karıştırılan kavramlardır.(5) “Sağlık” kavramı bazen karmaşık anlamlar taşıyabilmektedir. Zaman içinde bu kavrama farklı anlamlar da yüklenebilmiştir. Bu kavrama olumsuz bir anlam yüklenildiğinde, hareket noktası hastalıklardır ve bu sözcükten “hastalıklı olmama” durumu anlaşılır. Kavramla ilgili olumlu yaklaşımlar ise fiziksel ve zihinsel uyum gibi değişik açılardan bedensel kaliteyi vurgulamaktadır. Günümüzde daha çok bu ikinci anlam geçerlidir. Buna paralel olarak da, Dünya Sağlık Örgütü bu kavramı şu şekilde tanımlar; “Sağlık, yalnızca hastalıklı olmama durumu değil, aynı zamanda zihinsel, fiziksel ve toplumsal konum olarak iyi olma durumudur.” (6)

Turist sağlığı ise; turistik yaşamla ilgili temel sağlık hizmetleri, ilk yardım, acil tedavi, yoğun bakım gibi tedavi hizmetleri ile her çeşit kaza ve bulaşıcı hastalıklardan korunmak amaçlı önlemler olarak düşünülebilir. Seyahat etmek

sureti ile ikamet ettiği yerin dışında konaklayarak tedavi olmayı amaçlayan insanların hareketi, sağlık turizmi kavramını ortaya çıkartmıştır (10).

Sağlık turizmi, genel olarak cerrahi veya özel uzmanlık gerektiren, diğer tıbbi müdahaleleri içeren, uygulamalara ihtiyaç gösteren hastalara “maliyet etkin” özel tıbbi bakım verilmesi maksadıyla, turizm endüstrisi ile işbirliği yapılmıştır. Sağlık turizmi, hastaların acil sağlık hizmetini ya da seçtikleri bir sağlık hizmetini farklı ülkelerden alması olarak tanımlanabilir (8). Dünya Turizm Örgütü’nün sağlık turizmi tanımı: “Kaplıca veya diğer sağlık merkezlerine seyahat eden kişinin fiziksel iyilik halini geliştirmek amacıyla yapılan ziyarettir. Bu kapsamda fizik terapi, diyet kontrol ve ilgili sağlık hizmetleri verilmektedir (9).

Sağlık turizmi hastaların ve hasta ailelerinin rahatlığını sağlamak için tıbbi seçenekleri sunmayı hedeflemektedir. Gelişmiş ülkelerdeki eğitim ve refah seviyesinin yüksek olmasına paralel olarak sağlık hizmetleri sunumu da yüksek maliyetli olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşlanan nüfusun sağlık ihtiyaçları ve sağlık giderlerinin payı her geçen gün artmaktadır. Sosyal güvenlik maliyetlerinin artan giderleri sosyal güvenlik kurumlarını zorlamaktadır. Bu sıkıntıları aşmak için, gelişmiş ülkelerde bulunan sosyal güvenlik kurumları ve özel sigorta kurumlarının kaliteli tıbbi hizmet sunan ve yakında yer alan ülkelerle paket anlaşmalar yaparak sağlık hizmetlerini düşük maliyetli alma çabaları görülmektedir (11).

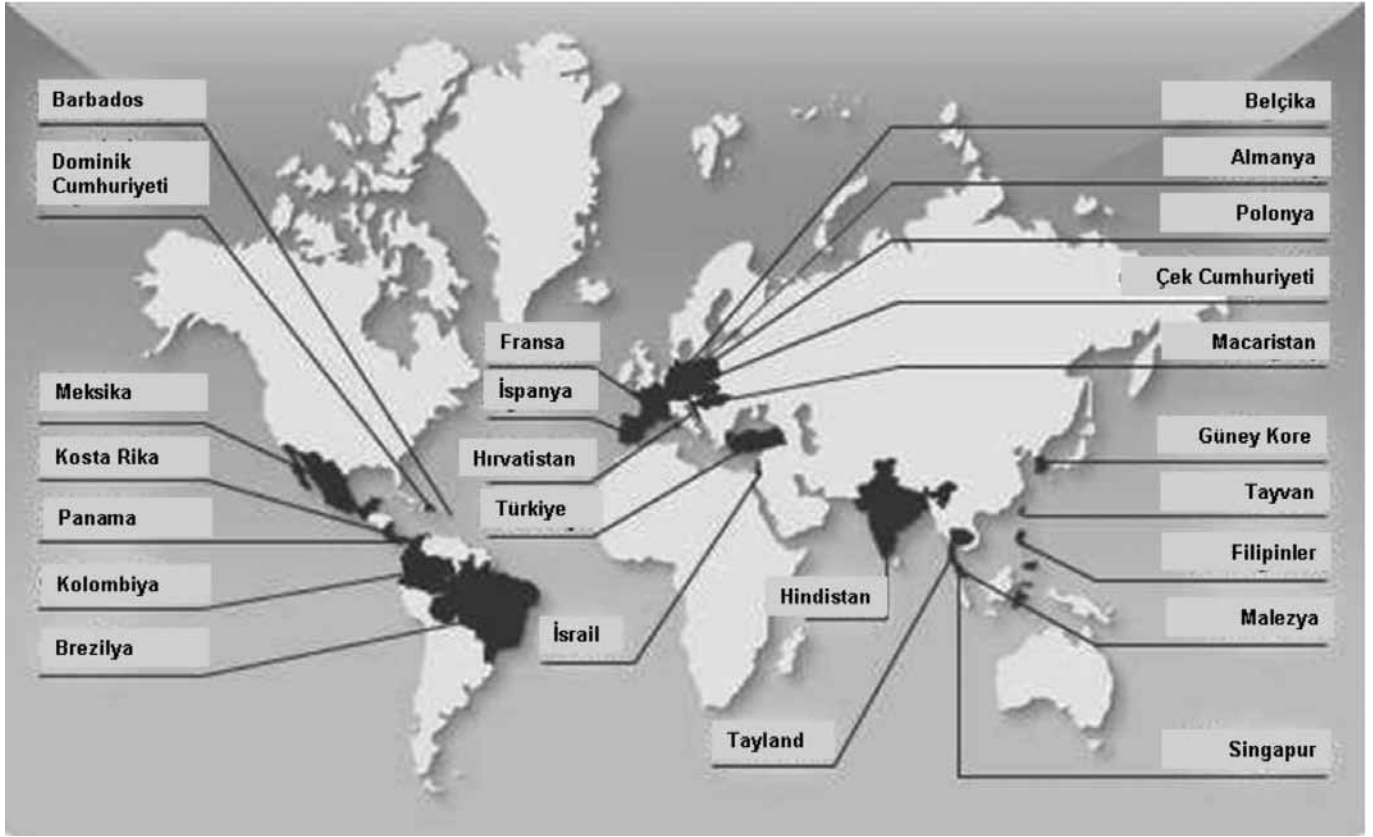
Sağlık turizmi sektörüne olan talebin artması ile Eric Cohen farklı bir sınıflama yapmıştır. Cohen’e (2006) göre; sağlık turizm pazarı açısından turistler ya da ziyaretçiler 5 temel kategoride gruplandırılabilir. (12) Bunlar; yalnızca turist, tatilde tedavi edilen turist, tatil ve tedavi amaçlı turistler, tatil yapan hastalar ve yalnızca hastalardır.

Dünyada 1970’li yıllardan sonra turizm en önemli sektör ve kavramlardan biri olmuştur. Ülkemizde 1980’lerden sonra Turizm konusuna dikkatler çekilmiştir. Türkiye de son 4-5 yılda Turizm sektöründe önemli bir büyüme yaşanmaktadır (13).

Sağlık turizmi, 1990’lı yılların ortalarından itibaren ülkeler arasında oluşan ciddi rekabet ortamı ve küreselleşmenin etkisiyle sağlık turizmi başlığı altında, çok rağbet gören alternatif turizm çeşitlerinden biri olarak doğmuştur. Sağlık turizmi alanında en çok tercih edilen ülkeler; Hindistan, Küba, Kostarika, Tayland, Singapur, Kolombiya ve Malezya olmasından dolayı sağlık turizminin ana bölgesi Asya’dır. Singapur, daha sonraları girdiği bu pazarda Tayland ve Malezya ile rekabet edebilmek için fiyatları bu ülkelerin aşmasına çekmiş ve hava alanlarına tıbbi turizm alternatifleri ile ilgili bilgi stantları yerleştirmiştir. (8)

Türkiye de son 2-3 yılda Turizm sektöründe patlama yaşanmaktadır. Bununla birlikte Turizm çeşitleri, sorunları, geleceği ve bu alandaki fırsatlar her geçen gün genişleyerek tartışılmaktadır. Turizmi bir ülkeden diğer ülkeye birçok sebeple gelen insan hareketi olarak düşünürsek bu insanların sağlıklı yaşaması ve sağlık konusu Turizmle içi içe olacaktır (11).

Ülkemiz coğrafi konumu, Avrupa birliğine girme trendi ve sağlıktaki dönüşüm projesi, özel sağlık sektörünün gel-

Şekil 1. Dünya’ da Sağlık Turizmi ile Uğraşan Ülkeler Haritası (5).

diği durum ve turizmdeki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda sağlık turizminin ciddiyeti ve ülkeye getireceği ekonomik değer çok büyüktür (17).

Mevcut durumda Türkiye dünya medikal turizm pastasından bir pay almaktadır. Bu anlamda Türkiye’ye hasta gönderen ülkeler dört ana sınıfta incelenebilir.(18): Çeşitli nedenlerden dolayı bünyesinde büyük bir Türk nüfusu barındıran ülkeler (Almanya, Hollanda, Belçika vb.), Altyapı ve hekim yetersizliği nedeniyle hizmet sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkeler (Balkan ülkeleri, Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetleri), Sağlık hizmetlerinin pahalı olduğu ve sigortaların kapsamadığı hizmetleri talep eden hastaların bulunduğu ülkeler (Amerika, Almanya), Arz-talep dengesindeki yetersizlik nedeniyle uzun bekleme sırası olan ülkeler (İngiltere, Hollanda ve Kanada)

Türkiye’de medikal turizmde; göz ameliyatları, diş ameliyatları, tüp bebek uygulamaları, estetik ve plastik operasyonlar, kalp ve damar hastalıkları tedavileri gibi hizmetler sunulmaktadır. Türkiye’ye medikal turizm kapsamında İngiltere, Hollanda, Belçika, Azerbaycan, Rusya, Bulgaristan, Romanya, Kosova ve Suriye’den hastalar gelmektedir (3).

Dünyada 2010 yılı itibarıyla sağlık hizmetlerinden yararlanmak amacıyla seyahat gerçekleştirilerek ortaya çıkan ekonominin boyutu 60 milyar USD’dir. Ülkelerin sağlık hizmetlerini ve sağlık turizmini örgütleyiş başarısıyla orantılı olarak bu boyutun hızla arttığı bildirilmektedir. Türkiye’de de bu alanda son 10 yılda büyük gelişmeler kaydedilmiş ve ekonominin parasal boyutu tam bilinmemekle birlikte kayda geçen rakamlarla 2010 yılında 100 bini aşkın hastaya hizmet verilmiştir (18).

Gereç ve Yöntem

Araştırma, Bursa il merkezindeki Bursa Halk Sağlığı Müdürlüğüne bağlı İhsaniye Aile Sağlığı Merkezi bölgesinde yaşayan ve hizmet almak için kuruma gelen kişilerin sağlık turizmi ile ilgili bakış açılarını belirlemek amacıyla yapılmış, tanımlayıcı – kesitsel bir araştırmadır. Örneklem seçiminde tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmış, %95 güvenirlilikle ve 0,05 hata oranı ile örnekleme yapılmıştır.

Araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri şunlardır: Bağımlı değişkenler: Sağlık turizmi ve sağlık turizmi hakkında bilgisi olan ve sağlık turizmi hakkında bilgisi olmayan kişilerden oluşmuştur. Bağımsız değişkenler: Cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, sağlık güvencesi, medeni durum, meslek, kronik hastalıklar olarak belirlenmiştir.

Uygulama öncesi Bursa ili, Şevket Yılmaz Eğitim ve Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulunda incelenmiş ve 27.09.2013 tarih 15426 sayılı karar ile etik kurul izni verilmiştir. Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği tarafından incelenerek 27.09.2013 tarih 15426 sayılı izni ile onaylanmıştır.

Bursa Halk Sağlığı Müdürlüğünden 27.09.2013 tarihinde izin verildikten sonra 27 Eylül 2013 – 02 Mart 2014 tarihleri arasında muayeneye gelen 100 kişiye anket çalışması yapılmıştır. 18 yaş üstü, sorulara cevap verebilecek fiziksel veya zihinsel herhangi bir engeli bulunmama kriterlerini taşıyan, bireylerden seçilmiştir. Bu kriterleri taşımayanlar ise çalışmamızın dışında bırakılmıştır. 100 kişiye uygulanmıştır.

Bursa İhsaniye aile Sağlığı merkezi ve sahada belirlenen örnekleme, araştırmaya katılmak isteyen 10 gönüllü birey arasında araştırmanın ön denemesi yapılmıştır. Ön deneme

sonucunda görülen eksiklikler uzman görüşleri alınarak giderilmiş ve veri toplama formuna son şekli verilmiştir. Katılımcılara, sosyo-demografik verileri içeren 6 soru ve sağlık turizmi ile ilgili belirleyici nitelikteki 18 sorudan oluşan, 24 soruluk anket formu yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır.

Anketler uygulanmadan önce her bir katılımcıdan gönüllülük esasına uygunluğun sağlanması açısından mutlak suretle onam alınmıştır.

Uygulanan anketler sonucunda elde edilen İstatistiksel analizler IBM SPSS Statistics 21 istatistiksel analiz paket programı kullanılarak belirleyicilik düzeyine ulaştırılmıştır.

Yapılan analizde kategorik değişkenler n ve % değerleri ile gösterilmiştir. Kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında Pearson ki-kare ve Fisher-Freeman-Halton testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi $\alpha=0.05$ olarak kabul edilmiştir. İstatistiksel analizler IBM SPSS Statistics 21 istatistiksel analiz paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamına alınan bireylerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo.1’de sunulmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımı Tablo 1. de görüldüğü gibi %51’i kadın, % 27’ sini 51 yaş ve üzeri oluşturmakta, %38’i lise mezunu, %55 ‘i SSK lı, %75 ‘ini evliler, %45 ini çalışanlar oluşturmuştur.

Katılımcıların Tablo 2’de gösterilmiştir Katılımcılara tedavi almak amacıyla başka bir şehir ya da ülkeye gittiniz mi?

Tablo 1. Araştırmaya katılan kişilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin n ve yüzde değerleri

Cinsiyet	n (%)
Erkek	49 (49,00)
Kadın	51 (51,00)
Yaş grubu	
17-20	3 (3,00)
21-25	8 (8,00)
26-30	8 (8,00)
31-35	7 (7,00)
36-40	13 (13,00)
41-45	16 (16,00)
46-50	18 (18,00)
51 ve üzeri	27 (27,00)
Öğrenim durumu	
Okur-yazar	1 (1,00)
İlköğretim	31 (31,00)
Lise	38 (38,00)
Ön lisans	10 (10,00)
Lisans	14 (14,00)
Yüksek lisans/doktora	6 (6,00)

Sağlık güvencesi	
BAĞ-KUR	12 (12,00)
Emekli sandığı	28 (28,00)
SSK	55 (55,00)
Özel sigorta	2 (2,00)
Sağlık sigortam yok	3 (3,00)
Medeni durum	
Evli	75 (74,00)
Bekar	26 (26,00)
Emekli	24 (24,00)
Ev Hanımı	24 (24,00)
Çalışan	45 (45,00)
Öğrenci	5 (5,00)
İşsiz	2 (2,00)
Kronik hastalık	
Var	38 (38,00)
Yok	62 (62,00)

Sorusuna verilen cevapların %86’sı hayır iken , %14’ ü evet cevabı vermiştir. Tedavi olmak amacıyla başka bir şehir ya da ülkeye gitmeyi düşünür müsünüz? Sorusuna %54’ü hayır, %46’sı evet olarak yanıtlamıştır. Gitmeyi istememe nedenlerine verilen cevaplar sonucunda %21’i başka ülke ya da şehirde tedavi olmayı doğru bulmadığını, %13’ü tanımadığı doktorlara güvenmediğini, %11’i maddi olanaksızlıklar yüzünden gitmeyi istemedikleri tesbit edilmiştir. Çalışmada sağlık turizmi çeşitleri nedir? sorusuna %55’i hepsi cevabı verirken, %24’ü termal turizm cevabı vermiştir

Tablo 3 de görüldüğü gibi katılımcıların %42’si Sağlık Turizminin ne olduğunu tam olarak bilmemekte, %40’ise Sağlık Turizminden yararlanmamaktadır. Katılımcıların %26 ‘sı sağlık turizminin sudan gelen sağlık olduğunu, %41’ise sağlık turizminin kaplıca turizmi olduğunu belirtmektedir. %40’ı ekonomik getirisinin yüksek olduğunu bilmekte, %50’si ise sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi vardır cevabını verirken, %34’ü yurtdışından planlı tedavi için hasta geldiğini bilmemektedir. Katılımcıların %79’u Sağlık Turizminde çalışan personelin eğitilmiş olması gerektiğini bilmektedir.

Sağlık turizmi ile ilgili sorular cinsiyete göre karşılaştırıldığında, sadece “Sağlık turizmi denilen şey “sudan gelen sağlık”tır” sorusuna verilen yanıtlar bakımından cinsiyetler arasında fark bulunmuştur (p=0,016).

Sağlık turizmi ile ilgili sorular yaş gruplarına göre karşılaştırıldığında, yaş grupları arasında hiçbir soru için istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Sağlık turizmi ile ilgili sorular öğrenim durumlarına göre karşılaştırıldığında, sadece “Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur”, “Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir” ve “Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar” sorularına verilen yanıtlar bakımın-

Tablo 2. Soru 8-11 için n ve yüzde değerleri

Daha önce herhangi bir hastalığınızın tedavisi için başka bir şehir ya da ülkeye gittiniz mi?	n (%)
Evet	14 (14,00)
Hayır	86 (86,00)
Herhangi bir hastalık nedeniyle tedavi görmek için başka bir şehir ya da ülkeye tedaviye gitmeyi düşünür müsünüz?	
Evet	46 (46,00)
Hayır	54 (54,00)
Gitmeyi istememe nedeniniz nedir?	
Maddi olanaksızlıklar nedeniyle gitmek istemem	11 (18,64)
Tanımadığım doktorlara güvenmediğim için istemem	13 (22,03)
Başka ülke ya da şehirde tedavi olmayı doğru bulmadığım için istemem	21 (35,59)
Sağlıklıyım	9 (15,25)
Düşünmedim	1 (1,69)
Ülkemde tedavi olmak isterim	1 (1,69)
Hekimlerime güveniyorum	1 (1,69)
Diğer	2 (3,39)
Sizce sağlık turizmi çeşitleri nelerdir?	
Medikal turizm	15 (15,00)
İleri yaş ve engelli turizm	6 (6,00)
Termal turizm	24 (24,00)
Hepsi	55 (55,00)

Tablo 3. Sağlık turizmi ile ilgili sorular için n ve yüzde değerleri

	Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	24 (24,00)	42 (42)	16 (16)	7 (7)	11 (11)
Sağlık turizminden yararlanıyorum	8 (8,00)	19 (19,00)	5 (5,00)	28 (28,00)	40 (40,00)
Sağlık turizmi denilen şey "sudan gelen sağlık"tır	22 (22,00)	26 (26,00)	21 (21,00)	15 (15,00)	16 (16,00)
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	15 (15,00)	30 (30,00)	12 (12,00)	19 (19,00)	24 (24,00)
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	41 (41,00)	35 (35,00)	14 (14,00)	4 (4,00)	6 (6,00)
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	40 (40,00)	32 (32,00)	18 (18,00)	5 (5,00)	5 (5,00)
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	17 (17,00)	24 (24,00)	36 (36,00)	15 (15,00)	8 (8,00)
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	36 (36,00)	42 (42,00)	15 (15,00)	5 (5,00)	2 (2,00)
Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	21 (21,00)	32 (32,00)	34 (34,00)	5 (5,00)	8 (8,00)
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	27 (27,00)	28 (28,00)	29 (29,00)	6 (6,00)	10 (10,00)
Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	50 (50,00)	33 (33,00)	10 (10,00)	2 (2,00)	5 (5,00)

Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	44 (44,00)	30 (30,00)	12 (12,00)	6 (6,00)	8 (8,00)
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitimi olması şarttır	79 (79,00)	16 (16,00)	3 (3,00)	0 (0,00)	2 (2,00)

Tablo 4. Sağlık turizmi ile ilgili soruların cinsiyetlere göre karşılaştırılması

		Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)	p-değeri
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	Erkek	8 (16,33)	27 (55,10)	6(12,24)	3 (6,12)	5 (10,20)	0,121
	Kadın	16 (31,37)	15 (29,41)	10(19,61)	4 (7,84)	6 (11,76)	
Sağlık turizminden yararlanıyorum	Erkek	2 (4,08)	11(22,45)	3 (6,12)	13 (26,53)	20 (40,82)	0,617
	Kadın	6 (11,76)	8 (15,69)	2 (3,92)	15 (29,41)	20 (39,22)	
Sağlık turizmi denilen şey “sudan gelen sağlık”tır	Erkek	5 (10,20)	19 (38,78)	10 (20,41)	7 (14,29)	8 (16,33)	0,016
	Kadın	17 (33,33)	7 (13,73)	11 (21,57)	8 (15,69)	8 (15,69)	
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	Erkek	10 (20,41)	16 (32,65)	4 (8,16)	11 (22,45)	8 (16,33)	0,182
	Kadın	5 (9,80)	14 (27,45)	8 (15,69)	8 (15,69)	16 (31,37)	
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	Erkek	18 (36,73)	19 (38,78)	7 (14,29)	0 (0,00)	5 (10,20)	0,124
	Kadın	23 (45,10)	16 (31,37)	7 (73,73)	4 (7,84)	1 (1,96)	
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	Erkek	20 (40,82)	18 (36,73)	5 (10,20)	2 (4,08)	4 (8,16)	0,209
	Kadın	20 (39,22)	14 (27,45)	13 (25,49)	3 (5,88)	1 (1,96)	
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	Erkek	8 (16,33)	10 (20,41)	16 (32,65)	9 (18,37)	6 (12,24)	0,444
	Kadın	9 (17,65)	14 (27,45)	20 (39,22)	6 (11,76)	2 (3,92)	
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	Erkek	18 (36,73)	21 (42,86)	6 (12,24)	2 (4,08)	2 (4,08)	0,714
	Kadın	18 (35,29)	21 (41,18)	9 (17,65)	3 (5,88)	0 (0,00)	
Bursa’ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	Erkek	11 (22,45)	18 (36,73)	11 (22,45)	3 (6,12)	6 (12,24)	0,138
	Kadın	10 (19,61)	14 (27,45)	23 (45,10)	2 (3,92)	2 (3,92)	
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	Erkek	13 (26,53)	14 (28,57)	13 (26,53)	4 (8,16)	5 (10,20)	0,927
	Kadın	14 (27,45)	14 (27,45)	16 (31,37)	2 (3,92)	5 (9,80)	
Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	Erkek	27 (55,10)	16 (32,65)	2 (4,08)	0 (0,00)	4 (8,16)	0,106
	Kadın	23 (45,10)	17 (33,33)	8 (15,69)	2 (3,92)	1 (1,96)	
Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	Erkek	22 (44,90)	17 (34,69)	3 (6,12)	4 (8,16)	3 (6,12)	0,331
	Kadın	22 (43,14)	13 (25,49)	9 (17,65)	2 (3,92)	5 (9,80)	
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitimi olması şarttır	Erkek	40 (81,63)	8 (16,33)	0 (0,00)	0 (0,00)	1 (2,04)	0,478
	Kadın	39 (76,47)	8 (15,69)	3 (5,88)	0 (0,00)	1 (1,96)	

dan öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (sırasıyla p=0,003, p=0,044 ve p=0,003).

Sorulara verilen yanıtlar bakımından sağlık güvencesi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Sorulara verilen yanıtlar bakımından medeni durumu evli ve bekar olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Sağlık turizmi ile ilgili sorular meslek durumlarına göre karşılaştırıldığında, sadece “Bursa’ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir” ve “Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir” sorularına verilen yanıtlar bakımından meslek grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (sırasıyla p=0,023 ve p=0,025).

Tablo 5. Sağlık turizmi ile ilgili soruların yaş gruplarına göre karşılaştırılması

	Yaş grubu	Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)	p-değeri
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	17-30	5 (20,83)	7 (16,67)	4 (25,00)	2 (28,57)	1 (9,09)	0,916
	31-45	8 (33,33)	17 (40,48)	5 (31,25)	3 (42,86)	3 (27,27)	
	46 ve üstü	11 (45,83)	18 (42,86)	7 (43,75)	2 (28,57)	7 (63,64)	
Sağlık turizminden yararlanıyorum	17-30	2 (25,00)	5 (26,32)	0 (0,00)	6 (21,43)	6 (15,00)	0,096
	31-45	5 (62,50)	7 (36,84)	2 (40,00)	13 (46,43)	9 (22,50)	
	46 ve üstü	1 (12,50)	7 (36,84)	3 (60,00)	9 (32,14)	25 (62,50)	
Sağlık turizmi denilen şey "sudan gelen sağlık"tır	17-30	4 (18,18)	6 (23,08)	4 (19,05)	4 (26,67)	1 (6,25)	0,231
	31-45	6 (27,27)	11 (42,31)	4 (19,05)	5 (33,33)	10 (62,50)	
	46 ve üstü	12 (54,55)	9 (34,62)	13 (61,90)	6 (40,00)	5 (31,25)	
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	17-30	6 (40,00)	3 (10,00)	2 (16,67)	5 (26,32)	3 (12,50)	0,087
	31-45	2 (13,33)	11 (36,67)	8 (66,67)	6 (31,58)	9 (37,50)	
	46 ve üstü	7 (46,67)	16 (53,33)	2 (16,67)	8 (42,11)	12 (50,00)	
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	17-30	10 (24,39)	7 (20,00)	1 (7,14)	1 (25,00)	0 (0,00)	0,185
	31-45	19 (46,34)	9 (25,71)	6 (42,86)	1 (25,00)	1 (16,67)	
	46 ve üstü	12 (29,27)	19 (54,29)	7 (50,00)	2 (50,00)	5 (83,33)	
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	17-30	9 (22,50)	5 (15,63)	4 (22,22)	1 (20,00)	0 (0,00)	0,979
	31-45	14 (35,00)	12 (37,50)	7 (38,89)	1 (20,00)	2 (40,00)	
	46 ve üstü	17 (42,50)	15 (46,88)	7 (38,89)	3 (60,00)	3 (60,00)	
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	17-30	2 (12,76)	4 (16,67)	6 (16,67)	6 (40,00)	1 (12,50)	0,585
	31-45	6 (35,29)	11 (45,83)	14 (38,89)	3 (20,00)	2 (25,00)	
	46 ve üstü	9 (52,94)	9 (37,50)	16 (44,44)	6 (40,00)	5 (62,50)	
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	17-30	5 (13,89)	8 (19,00)	3 (20,00)	2 (40,00)	1 (50,00)	0,280
	31-45	15 (41,67)	17 (40,48)	2 (13,33)	2 (40,00)	0 (0,00)	
	46 ve üstü	16 (44,44)	17 (40,48)	10 (66,67)	1 (20,00)	1 (50,00)	
Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	17-30	3 (14,29)	9 (28,13)	5 (14,71)	2 (40,00)	0 (0,00)	0,215
	31-45	10 (47,62)	12 (37,50)	12 (35,29)	1 (20,00)	1 (12,50)	
	46 ve üstü	8 (38,10)	11 (34,38)	17 (50,00)	2 (40,00)	7 (87,50)	
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	17-30	6 (22,22)	7 (25,00)	5 (17,24)	0 (0,00)	1 (10,00)	0,777
	31-45	10 (37,04)	11 (39,29)	10 (34,48)	3 (50,00)	2 (20,00)	
	46 ve üstü	11 (40,74)	10 (35,71)	14 (48,28)	3 (50,00)	7 (70,00)	
Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	17-30	9 (18,00)	8 (24,24)	2 (20,00)	0 (0,00)	0 (0,00)	0,981
	31-45	19 (38,00)	10 (30,30)	4 (40,00)	1 (50,00)	2 (40,00)	
	46 ve üstü	22 (44,00)	15 (45,45)	4 (40,00)	1 (50,00)	3 (60,00)	
Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	17-30	9 (20,45)	8 (26,67)	0 (0,00)	1 (16,67)	1 (12,50)	0,551
	31-45	17 (38,64)	10 (33,33)	4 (33,33)	1 (16,67)	4 (50,00)	
	46 ve üstü	18 (40,91)	12 (40,00)	8 (66,67)	4 (66,67)	3 (37,50)	
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitilmiş olması şarttır	17-30	16 (20,25)	3 (18,75)	0 (0,00)	0 (0,00)	0 (0,00)	0,893
	31-45	28 (35,44)	6 (37,50)	2 (66,67)	0 (0,00)	0 (0,00)	
	46 ve üstü	35 (44,30)	7 (43,75)	1 (33,33)	0 (0,00)	2 (100,00)	

Sağlık turizmi ile ilgili sorular kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında karşılaştırıldığında, sadece "Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb, birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur" ve "Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir" sorularına verilen yanıtlar bakımından kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (sırasıyla $p=0,019$ ve $p=0,031$).

Sorulara verilen yanıtlar bakımından başka bir şehir ya da ülkeye giden ve gitmeyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

"Sizce sağlık turizmi çeşitleri nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar bakımından, öğrenim durumu grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,038$).

"Herhangi bir hastalık nedeniyle tedavi görmek için başka bir şehir ya da ülkeye tedaviye gitmeyi düşünür müsünüz?"

Tablo 6. Sağlık turizmi ile ilgili soruların öğrenim durumu gruplarına göre karşılaştırılması

	Öğrenim durumu	Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)	p-değeri
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	Okur-yazar ve ilköğretim	7 (29,17)	14 (33,33)	5 (31,25)	1 (14,29)	5 (45,45)	0,294
	Lise	5 (20,83)	18 (42,86)	6 (37,50)	4 (57,14)	5 (45,45)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	12 (50,00)	10 (23,81)	5 (31,25)	2 (28,57)	1 (9,09)	
Sağlık turizminden yararlanıyorum	Okur-yazar ve ilköğretim	1 (12,50)	9 (47,37)	2 (40,00)	6 (21,43)	14 (35,00)	0,106
	Lise	1 (12,50)	6 (31,58)	1 (20,00)	12 (42,86)	18 (45,00)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	6 (75,00)	4 (21,05)	2 (40,00)	10 (35,71)	8 (20,00)	
Sağlık turizmi denilen şey "sudan gelen sağlık"tır	Okur-yazar ve ilköğretim	11 (50,00)	7 (26,92)	8 (38,10)	4 (26,67)	2 (12,50)	0,281
	Lise	7 (31,82)	11 (42,31)	9 (42,86)	5 (33,33)	6 (37,50)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	4 (18,18)	8 (30,77)	4 (19,05)	6 (40,00)	8 (50,00)	
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	Okur-yazar ve ilköğretim	6 (40,00)	11 (36,67)	4 (33,33)	4 (21,05)	7 (29,17)	0,472
	Lise	5 (33,33)	14 (46,67)	5 (41,67)	5 (26,32)	9 (37,50)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	4 (26,67)	5 (16,67)	3 (25,00)	10 (52,63)	8 (33,33)	
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	Okur-yazar ve ilköğretim	11 (26,83)	12 (34,29)	5 (35,71)	1 (25,00)	3 (50,00)	0,003
	Lise	8 (19,51)	18 (51,43)	7 (50,00)	3 (75,00)	2 (33,33)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	22 (53,66)	5 (14,29)	2 (14,29)	0 (0,00)	1 (16,67)	
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	Okur-yazar ve ilköğretim	13 (32,50)	10 (31,25)	4 (22,22)	3 (60,00)	2 (40,00)	0,253
	Lise	11 (27,50)	13 (40,63)	11 (61,11)	2 (40,00)	1 (20,00)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	16 (40,00)	9 (28,13)	3 (16,67)	0 (0,00)	2 (40,00)	
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	Okur-yazar ve ilköğretim	9 (52,94)	6 (25,00)	11 (30,56)	3 (20,00)	3 (37,50)	0,585
	Lise	5 (29,41)	10 (41,67)	12 (33,33)	6 (40,00)	5 (62,50)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	3 (17,65)	8 (33,33)	13 (36,11)	6 (40,00)	0 (0,00)	
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	Okur-yazar ve ilköğretim	11 (30,56)	15 (35,71)	5 (33,33)	0 (0,00)	1 (50,00)	0,376
	Lise	12 (33,33)	17 (40,48)	7 (46,67)	1 (20,00)	1 (50,00)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	13 (36,11)	10 (23,81)	3 (20,00)	4 (80,00)	0 (0,00)	
Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	Okur-yazar ve ilköğretim	4 (19,05)	14 (43,75)	9 (26,47)	1 (20,00)	4 (50,00)	0,182
	Lise	6 (28,57)	13 (40,63)	14 (41,18)	2 (40,00)	3 (37,50)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	11 (52,38)	5 (15,63)	11 (32,35)	2 (40,00)	1 (12,50)	
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	Okur-yazar ve ilköğretim	6 (22,22)	8 (28,57)	8 (27,59)	2 (33,33)	8 (80,00)	0,044
	Lise	8 (29,63)	13 (46,43)	13 (44,83)	2 (33,33)	2 (20,00)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	13 (48,15)	7 (25,00)	8 (27,59)	2 (33,33)	0 (0,00)	

Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	Okur-yazar ve ilköğretim	14 (28,00)	10 (30,30)	3 (30,00)	2 (100,00)	3 (60,00)	0,271
	Lise	16 (32,00)	15 (45,45)	5 (50,00)	0 (0,00)	2 (40,00)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	20 (40,00)	8 (24,24)	2 (20,00)	0 (0,00)	0 (0,00)	
Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	Okur-yazar ve ilköğretim	9 (20,45)	9 (30,00)	6 (50,00)	2 (33,33)	6 (75,00)	0,003
	Lise	13 (29,55)	15 (50,00)	4 (33,33)	4 (66,67)	2 (25,00)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	22 (50,00)	6 (20,00)	2 (16,67)	0 (0,00)	0 (0,00)	
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitimi olması şarttır	Okur-yazar ve ilköğretim	22 (27,85)	8 (50,00)	1 (33,33)	0 (0,00)	1 (50,00)	0,417
	Lise	30 (37,97)	6 (37,50)	1 (33,33)	0 (0,00)	1 (50,00)	
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	27 (34,18)	2 (12,50)	1 (33,33)	0 (0,00)	0 (0,00)	

Tablo 7. Sağlık turizmi ile ilgili soruların sağlık güvencelerine göre karşılaştırılması

	Sağlık güvencesi	Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)	p-değeri
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	Bağ-Kur	4 (16,67)	6 (14,29)	0 (0,00)	0 (0,00)	2 (20,00)	0,587
	Emekli sandığı	9 (37,50)	12 (28,57)	5 (35,71)	1 (20,00)	1 (10,00)	
	SSK	11 (45,83)	24 (57,14)	9 (64,29)	4 (80,00)	7 (70,00)	
Sağlık turizminden yararlanıyorum	Bağ-Kur	0 (0,00)	1 (5,26)	1 (20,00)	3 (11,11)	7 (18,92)	0,122
	Emekli sandığı	2 (28,57)	5 (26,32)	3 (60,00)	12 (44,44)	6 (16,22)	
	SSK	5 (71,43)	13 (68,42)	1 (20,00)	12 (44,44)	24 (64,86)	
Sağlık turizmi denilen şey "sudan gelen sağlık"tır	Bağ-Kur	1 (4,76)	3 (12,00)	2 (10,53)	1 (7,14)	5 (31,25)	0,547
	Emekli sandığı	6 (28,57)	6 (24,00)	6 (31,58)	6 (42,86)	4 (25,00)	
	SSK	14 (66,67)	16 (64,00)	11 (57,89)	7 (50,00)	7 (43,75)	
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	Bağ-Kur	1 (7,14)	3 (10,00)	1 (9,09)	1 (5,26)	6 (28,57)	0,412
	Emekli sandığı	3 (21,43)	7 (23,33)	4 (36,36)	7 (36,84)	7 (33,33)	
	SSK	10 (71,43)	20 (66,67)	6 (54,55)	11 (57,89)	8 (38,10)	
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	Bağ-Kur	6 (15,79)	3 (8,82)	1 (7,14)	2 (50,00)	0 (0,00)	0,522
	Emekli sandığı	11 (28,95)	10 (29,41)	6 (42,86)	0 (0,00)	1 (20,00)	
	SSK	21 (55,26)	21 (61,76)	7 (50,00)	2 (50,00)	4 (80,00)	
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	Bağ-Kur	3 (8,11)	7 (22,58)	1 (5,88)	0 (0,00)	1 (20,00)	0,534
	Emekli sandığı	10 (27,03)	9 (29,03)	5 (29,41)	3 (60,00)	1 (20,00)	
	SSK	24 (64,86)	15 (48,39)	11 (64,71)	2 (40,00)	3 (60,00)	
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	Bağ-Kur	2 (11,76)	5 (20,83)	3 (9,09)	1 (7,14)	1 (14,29)	0,491
	Emekli sandığı	2 (11,76)	7 (29,17)	12 (36,36)	6 (42,86)	1 (14,29)	
	SSK	13 (76,47)	12 (50,00)	18 (54,55)	7 (50,00)	5 (71,43)	
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	Bağ-Kur	3 (8,57)	7 (17,50)	2 (14,29)	0 (0,00)	0 (0,00)	0,788
	Emekli sandığı	9 (25,71)	12 (30,00)	6 (42,86)	1 (25,00)	0 (0,00)	
	SSK	23 (65,71)	21 (52,50)	6 (42,86)	3 (75,00)	2 (100,00)	
Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	Bağ-Kur	1 (5,00)	1 (3,23)	7 (22,58)	1 (20,00)	2 (25,00)	0,100
	Emekli sandığı	8 (40,00)	7 (22,58)	11 (35,48)	1 (20,00)	1 (12,50)	
	SSK	11 (55,00)	23 (74,19)	13 (41,94)	3 (60,00)	5 (62,50)	
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	Bağ-Kur	1 (3,85)	3 (11,11)	5 (18,52)	1 (20,00)	2 (20,00)	0,542
	Emekli sandığı	8 (30,77)	8 (29,63)	9 (33,33)	2 (40,00)	1 (10,00)	
	SSK	17 (65,38)	16 (59,26)	13 (48,15)	2 (4,00)	7 (70,00)	
Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	Bağ-Kur	3 (6,52)	8 (25,00)	0 (0,00)	0 (0,00)	1 (20,00)	0,144
	Emekli sandığı	15 (32,61)	8 (25,00)	5 (50,00)	0 (0,00)	0 (0,00)	
	SSK	28 (60,87)	16 (50,00)	5 (50,00)	2 (100,00)	4 (80,00)	

Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	Bağ-Kur Emekli sandığı SSK	5 (12,20) 11 (26,83) 25 (60,98)	5 (17,24) 11 (37,93) 13 (44,83)	1 (8,33) 5 (41,67) 6 (50,00)	1 (20,00) 1 (20,00) 3 (60,00)	0 (0,00) 0 (0,00) 8 (100,00)	0,293
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitimi olması şarttır	Bağ-Kur Emekli sandığı SSK	10 (13,33) 20 (26,67) 45 (60,00)	2 (13,33) 5 (33,33) 8 (53,33)	0 (0,00) 2 (66,67) 1 (33,33)	0 (0,00) 0 (0,00) 0 (0,00)	0 (0,00) 1 (50,00) 1 (50,00)	0,814

Tablo 8. Sağlık turizmi ile ilgili soruların medeni duruma göre karşılaştırılması

	Medeni durum	Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)	p-değeri
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	Evli Bekar	18 (24,32) 6 (23,08)	31 (41,89) 11 (42,31)	10 (13,51) 6 (23,08)	5 (6,76) 2 (<7,69)	10 (13,51) 1 (3,85)	0,611
Sağlık turizminden yararlanıyorum	Evli Bekar	5 (6,76) 3 (11,54)	14 (18,92) 5 (19,23)	5 (6,76) 0 (0,00)	20 (27,03) 8 (30,77)	30 (40,54) 10 (38,46)	0,702
Sağlık turizmi denilen şey "sudan gelen sağlık"tır	Evli Bekar	16 (21,62) 6 (23,08)	18 (24,32) 8 (30,77)	18 (24,32) 3 (11,54)	10 (13,51) 5 (19,23)	12 (16,22) 4 (15,38)	0,690
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	Evli Bekar	10 (13,51) 5 (19,23)	21 (28,38) 9 (34,62)	9 (12,16) 3 (11,54)	16 (21,62) 3 (11,54)	18 (24,32) 6 (23,08)	0,798
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb, birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	Evli Bekar	27 (36,49) 14 (53,85)	28 (37,84) 7 (26,92)	10 (13,51) 4 (15,38)	3 (4,05) 1 (3,85)	6 (8,11) 0 (0,00)	0,391
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	Evli Bekar	31 (41,89) 9 (34,62)	21 (28,38) 11 (42,31)	14 (18,92) 4 (15,38)	4 (5,41) 1 (3,85)	4 (5,41) 1 (3,85)	0,854
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	Evli Bekar	13 (17,57) 4 (15,38)	15 (20,27) 9 (34,62)	28 (37,84) 8 (30,77)	10 (13,51) 5 (19,23)	8 (10,81) 0 (0,00)	0,271
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	Evli Bekar	28 (37,84) 8 (30,77)	32 (43,24) 10 (38,46)	10 (13,51) 5 (19,23)	2 (2,70) 3 (11,54)	2 (2,70) 0 (0,00)	0,368
Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	Evli Bekar	18 (24,32) 3 (11,54)	22 (29,73) 10 (38,46)	24 (32,43) 10 (38,46)	2 (2,70) 3 (11,54)	8 (10,81) 0 (0,00)	0,090
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	Evli Bekar	21 (28,38) 6 (23,08)	18 (24,32) 10 (38,46)	22 (29,73) 7 (26,92)	6 (8,11) 0 (0,00)	7 (9,46) 3 (11,54)	0,482
Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	Evli Bekar	40 (54,05) 10 (38,46)	20 (27,03) 13 (50,00)	8 (10,81) 2 (7,69)	2 (2,70) 0 (0,00)	4 (5,41) 1 (3,85)	0,337
Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	Evli Bekar	31 (41,89) 13 (50,00)	22 (29,73) 8 (30,77)	11 (14,86) 1 (3,85)	4 (5,41) 2 (7,69)	6 (8,11) 2 (7,69)	0,675
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitimi olması şarttır	Evli Bekar	57 (77,03) 22 (84,62)	12 (16,22) 4 (15,38)	3 (4,05) 0 (0,00)	0 (0,00) 0 (0,00)	2 (2,70) 0 (0,00)	0,942

Tablo 9. Sağlık turizmi ile ilgili soruların meslek gruplarına göre karşılaştırılması

	Meslek	Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılı- yorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)	p-değeri
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	Emekli Ev hanımı Çalışan	6 (25,00) 3 (12,50) 15 (33,33)	10 (41,67) 9 (37,50) 20 (44,44)	3 (12,50) 4 (16,67) 6 (13,33)	1 (4,17) 3 (12,50) 3 (6,67)	4 (16,67) 5 (20,83) 1 (2,22)	0,186
Sağlık turizminden yararlanıyorum	Emekli Ev hanımı Çalışan	1 (4,17) 1 (4,17) 6 (13,33)	5 (20,83) 3 (12,50) 10 (22,22)	2 (8,33) 1 (4,17) 2 (4,44)	3 (12,50) 9 (37,50) 13 (28,89)	13 (54,17) 10 (41,67) 14 (31,11)	0,377
Sağlık turizmi denilen şey “sudan gelen sağlık”tır	Emekli Ev hanımı Çalışan	8 (33,33) 4 (16,67) 9 (20,00)	6 (25,00) 4 (16,67) 13 (28,89)	4 (16,67) 8 (33,33) 7 (15,56)	1 (4,17) 6 (25,00) 7 (15,56)	5 (20,83) 2 (8,33) 9 (20,00)	0,268
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	Emekli Ev hanımı Çalışan	6 (25,00) 4 (16,67) 3 (6,67)	10 (41,67) 5 (20,83) 12 (26,67)	1 (4,17) 4 (16,67) 6 (13,33)	1 (4,17) 6 (25,00) 12 (26,67)	6 (25,00) 5 (20,83) 12 (26,67)	0,115
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	Emekli Ev hanımı Çalışan	10 (41,67) 7 (29,17) 22 (48,89)	9 (37,50) 9 (37,50) 14 (31,11)	4 (16,67) 4 (16,67) 6 (13,33)	0 (0,00) 3 (12,50) 0 (0,00)	1 (4,17) 1 (4,17) 3 (6,67)	0,378
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	Emekli Ev hanımı Çalışan	14 (58,33) 6 (25,00) 18 (40,00)	3 (12,50) 9 (37,50) 18 (40,00)	3 (12,50) 6 (25,00) 7 (15,56)	2 (8,33) 2 (8,33) 0 (0,00)	2 (8,33) 1 (4,17) 2 (4,44)	0,056
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	Emekli Ev hanımı Çalışan	5 (20,83) 3 (12,50) 9 (20,00)	4 (16,67) 8 (33,33) 10 (22,22)	9 (37,50) 9 (37,50) 17 (37,78)	3 (12,50) 2 (8,33) 6 (13,33)	3 (12,50) 2 (8,33) 3 (6,67)	0,939
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	Emekli Ev hanımı Çalışan	11 (45,83) 5 (20,83) 18 (40,00)	8 (33,33) 14 (58,33) 18 (40,00)	3 (12,50) 4 (16,67) 5 (11,11)	1 (4,17) 1 (4,17) 3 (6,67)	1 (4,17) 0 (0,00) 1 (2,22)	0,614
Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	Emekli Ev hanımı Çalışan	4 (16,67) 1 (4,17) 15 (33,33)	7 (29,17) 6 (25,00) 15 (33,33)	8 (33,33) 15 (62,50) 10 (22,22)	1 (4,17) 1 (4,17) 2 (4,44)	4 (16,67) 1 (4,17) 3 (6,67)	0,023
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	Emekli Ev hanımı Çalışan	8 (33,33) 1 (4,17) 17 (37,78)	5 (20,83) 8 (33,33) 12 (26,67)	6 (25,00) 10 (41,67) 10 (22,22)	0 (0,00) 3 (12,50) 3 (6,67)	5 (20,83) 2 (8,33) 3 (6,67)	0,025
Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	Emekli Ev hanımı Çalışan	13 (54,17) 8 (33,33) 26 (57,78)	8 (33,33) 9 (37,50) 13 (28,89)	1 (4,17) 4 (16,67) 4 (8,89)	0 (0,00) 2 (8,33) 0 (0,00)	2 (8,33) 1 (4,17) 2 (4,44)	0,298
Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	Emekli Ev hanımı Çalışan	10 (41,67) 6 (25,00) 26 (57,78)	7 (29,17) 8 (33,33) 11 (24,44)	2 (8,33) 6 (25,00) 4 (8,89)	3 (12,50) 1 (4,17) 1 (2,22)	2 (8,33) 3 (12,50) 3 (6,67)	0,156
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitimi olması şarttır	Emekli Ev hanımı Çalışan	20 (83,33) 15 (62,50) 39 (86,67)	3 (12,50) 7 (29,17) 4 (8,89)	0 (0,00) 1 (4,17) 2 (4,44)	0 (0,00) 0 (0,00) 0 (0,00)	1 (4,17) 1 (4,17) 0 (0,00)	0,107

nüz?” sorusuna verilen yanıtlar bakımından, sadece daha önce hastalık tedavisi için başka bir şehir ya da ülkeye giden ve gitmeyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p=0,019); cinsiyet, yaş grupları, öğrenim durumu, sağlık güvencesi, medeni durum, meslek ve kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur (Tablo-13).

Tartışma

Sağlık Turizmi; “sağlığı koruma, iyileşme amaçlarıyla belirli bir süre için (genellikle 21 gün) yer değiştiren insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kür uygulaması, konaklama, beslenme ve eğlence gereksinimlerini karşılaması sonucu doğan hareketlerdir” (10).

Tablo 10. Sağlık turizmi ile ilgili soruların kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında karşılaştırılması

	Kronik hastalık	Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)	p-değeri
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	Var Yok	6 (15,79) 18 (29,03)	21 (55,26) 21 (33,87)	5 (13,16) 11 (17,74)	1 (2,63) 6 (9,68)	5 (13,16) 6 (9,68)	0,178
Sağlık turizminden yararlanıyorum	Var Yok	2 (5,26) 6 (9,68)	6 (15,79) 13 (20,97)	3 (7,89) 2 (3,23)	9 (23,68) 19 (30,65)	18 (47,37) 22 (35,48)	0,558
Sağlık turizmi denilen şey “sudan gelen sağlık”tır	Var Yok	7 (18,42) 15 (24,19)	12 (31,58) 14 (22,58)	10 (26,32) 11 (17,74)	3 (7,89) 12 (19,35)	6 (15,79) 10 (16,13)	0,409
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	Var Yok	7 (18,42) 8 (12,90)	16 (42,11) 14 (22,58)	1 (2,63) 11 (17,74)	6 (15,79) 13 (20,97)	8 (21,05) 16 (25,81)	0,075
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb, birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	Var Yok	8 (21,05) 33 (53,23)	17 (44,74) 18 (29,03)	8 (21,05) 6 (9,68)	2 (5,26) 2 (3,23)	3 (7,89) 3 (4,84)	0,019
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	Var Yok	11 (28,95) 29 (46,77)	14 (36,84) 18 (29,03)	5 (13,16) 13 (20,97)	4 (10,53) 1 (1,61)	4 (10,53) 1 (1,61)	0,031
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	Var Yok	7 (18,42) 10 (16,13)	9 (23,68) 15 (24,19)	11 (28,95) 25 (40,32)	8 (21,05) 7 (11,29)	3 (7,89) 5 (8,06)	0,659
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	Var Yok	11 (28,95) 25 (40,32)	17 (44,74) 25 (40,32)	8 (21,05) 7 (11,29)	1 (2,63) 4 (6,45)	1 (2,63) 1 (1,61)	0,515
Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	Var Yok	7 (18,42) 14 (22,58)	13 (34,21) 19 (30,65)	12 (31,58) 22 (35,48)	1 (2,63) 4 (6,45)	5 (13,16) 3 (4,84)	0,592
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	Var Yok	7 (18,42) 20 (32,26)	15 (39,47) 13 (20,97)	10 (26,32) 19 (30,65)	1 (2,63) 5 (8,06)	5 (13,16) 5 (8,06)	0,177
Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	Var Yok	15 (39,47) 35 (56,45)	15 (39,47) 18 (29,03)	5 (13,16) 5 (8,06)	0 (0,00) 2 (3,23)	3 (7,89) 2 (3,23)	0,298
Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	Var Yok	12 (31,58) 32 (51,61)	15 (39,47) 15 (24,19)	6 (15,79) 6 (9,68)	3 (7,89) 3 (4,84)	2 (5,26) 6 (9,68)	0,219
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitimi olması şarttır	Var Yok	28 (73,68) 51 (82,26)	7 (18,42) 9 (14,52)	1 (2,63) 2 (3,23)	0 (0,00) 0 (0,00)	2 (5,26) 0 (0,00)	0,285

Sağlık turizmi genel olarak üç alt başlıkta incelenmektedir. Bunlar termal turizm ve spa- wellness turizmi olarak kategorileştirilen ilk sınıf, medikal tedaviyi içeren ikinci sınıf ve yaşlı bakımını içeren ileri yaş turizmi olarak ayrılmaktadır (9).

Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında; katılımcıların %49'u erkek, % 51'i kadınlar olmak üzere üzere toplam 100 kişiden oluştuğu görülmektedir. Eğitim durumlarına bakıldığında %38'i lise mezunu, yaş ortalaması 51 yaş ve üzeri, %55'i ssk lı, %75'ini evliler ve %45'ini çalışanlar oluşturmaktadır.

Araştırmayı kabul eden katılımcılara “Tedavi almak amacıyla başka bir şehir ya da ülkeye gittiniz mi?” sorusuna verilen cevapların %86'sı hayır iken, %14'ü evet cevabı vermiştir. “Tedavi olmak amacıyla başka bir şehir ya da ülkeye gitmeyi düşünür müsünüz?” sorusuna %54'ü hayır, %46'sı evet cevabını vermiştir. Gitmeyi istememe nedenlerine verilen cevaplar sonucunda %21'i başka ülke ya da şehirde te-

davi olmayı doğru bulmadığını belirtmiştir.

Özsarı S. çalışmasına bakıldığında ülkelerin sağlık politikaları hakkında yeterli ve güvenilir bilgiye sahip olmak, hastaları mağdur edebilmektedir. Sağlık sigortalarının birçoğu, acil durumlar dışındaki tedavileri karşılamamaktadır. Başka bir ülkeden hizmet almak yerine hasta kendi ülkesinde “hizmet almayı tercih edebilmektedir (18).

Bizim çalışmamızda katılımcıların bu doğrultuda, % 13'ü tanımadığı doktorlara güvenmediğini, %11'i maddi olanaksızlıklar yüzünden gitmeyi istemedikleri tesbit edilmiştir.

Özsarı S. çalışmasına bakıldığında da hastalar bilmedikleri bir çevreden sağlık hizmeti almak istememekte, arkadaşlarının ve ailesinin yanında tedavi olmak istemektedir. Yasalar ve düzenlemeler kişilerin başka ülkelere sağlık hizmeti almasını engelleyebilmektedir (18).

“Araştırmamızda sağlık turizmi çeşitleri nedir?” sorusuna %55'i hepsi cevabı verirken, %24'ü termal turizm cevabı vermiştir. Katılımcıların %42'si Sağlık Turizminin ne ol-

Tablo 11. Sağlık turizmi ile ilgili soruların kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında karşılaştırılması

	Başka bir Şehir ya da Ülkeye	Çok katılıyorum n (%)	Biraz katılıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılmıyorum n (%)	Hiç katılmıyorum n (%)	p-değeri
Sağlık turizminin ne olduğunu biliyorum	Gidenler Gitmeyenler	2 (14,29) 22 (25,58)	9 (64,29) 33 (38,37)	2 (14,29) 14 (16,28)	0 (0,00) 7 (8,14)	1 (7,14) 10 (11,63)	0,571
Sağlık turizminden yararlanıyorum	Gidenler Gitmeyenler	0 (0,00) 8 (9,30)	4 (28,57) 15 (17,44)	0 (0,00) 5 (5,81)	5 (35,71) 23 (26,74)	5 (35,71) 35 (40,70)	0,648
Sağlık turizmi denilen şey “sudan gelen sağlık”tır	Gidenler Gitmeyenler	4 (28,57) 18 (20,93)	5 (35,71) 21 (24,42)	1 (7,14) 20 (23,26)	2 (14,29) 13 (15,12)	2 (14,29) 14 (16,28)	0,659
Sağlık turizminin, insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu düşünüyorum	Gidenler Gitmeyenler	1 (7,14) 14 (16,28)	8 (57,14) 22 (25,58)	2 (14,29) 10 (11,63)	1 (7,14) 18 (20,93)	2 (14,29) 22 (25,58)	0,208
Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb, birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur	Gidenler Gitmeyenler	3 (21,43) 38 (44,19)	7 (50,00) 28 (32,56)	2 (14,29) 12 (13,95)	1 (7,14) 3 (3,49)	1 (7,14) 5 (5,81)	0,368
Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir	Gidenler Gitmeyenler	3 (21,43) 37 (43,02)	5 (35,71) 27 (31,40)	5 (35,71) 13 (15,12)	1 (7,14) 4 (4,65)	0 (0,00) 5 (5,81)	0,245
Sağlık turizminde katılmadığım düşünceler var	Gidenler Gitmeyenler	0 (0,00) 17 (19,77)	5 (35,71) 19 (22,09)	6 (42,86) 30 (34,88)	3 (21,43) 12 (13,95)	0 (0,00) 8 (9,30)	0,204
Sağlık turizmi sağlık alanında çalışanlar için iş bulma olanağını artırır	Gidenler Gitmeyenler	4 (28,57) 32 (37,21)	6 (42,86) 36 (41,86)	4 (28,57) 11 (12,79)	0 (0,00) 5 (5,81)	0 (0,00) 2 (2,33)	0,602
Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir	Gidenler Gitmeyenler	2 (14,29) 19 (22,09)	7 (50,00) 25 (29,07)	4 (28,57) 30 (34,88)	0 (0,00) 5 (5,81)	1 (7,14) 7 (8,14)	0,674
Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir	Gidenler Gitmeyenler	2 (14,29) 25 (29,07)	7 (50,00) 21 (24,42)	4 (28,57) 25 (29,07)	0 (0,00) 6 (6,98)	1 (7,14) 9 (10,47)	0,384
Sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi olacaktır	Gidenler Gitmeyenler	6 (42,86) 44 (51,16)	4 (28,57) 29 (33,72)	3 (21,43) 7 (8,14)	0 (0,00) 2 (2,33)	1 (7,14) 4 (4,65)	0,498
Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar	Gidenler Gitmeyenler	5 (35,71) 39 (45,35)	6 (42,86) 24 (27,91)	2 (14,29) 10 (11,63)	0 (0,00) 6 (6,98)	1 (7,14) 7 (8,14)	0,786
Sağlık turizminde çalışan personelin bu konuda eğitilmiş olması şarttır	Gidenler Gitmeyenler	11 (78,57) 68 (79,07)	2 (14,29) 14 (16,28)	1 (7,14) 2 (2,33)	0 (0,00) 0 (0,00)	0 (0,00) 2 (2,33)	0,651

Tablo 12. “Sizce sağlık turizmi çeşitleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtların öğrenim durumlarına göre karşılaştırılması.

Öğrenim durumu	Sağlık_turizmi_çeşitleri			
	Medikal turizm n (%)	İleri yaş ve engelli turizmi n (%)	Termal turizm n (%)	Hepsi n (%)
Okuryazar+ilköğretim	5 (15,63)	2 (6,25)	9 (28,13)	16 (50,00)
Lise	7 (18,42)	4 (10,53)	12 (31,58)	15 (39,47)
Önlisans+lisans+YL/doktora	3 (10,00)	0 (0,00)	3 (10,00)	24 (80,00)

duğunu tam olarak bilmemekte, %40 ise Sağlık Turizminden yararlanmamaktadır.

Gülmez Z. çalışmasında, Türkiye’de sağlık turizmi için yapılmış milyarlarca dolarlık yatırımlara rağmen talep yetersiz ve henüz istenen düzeyde olmadığını ve bunun nedeni de konuyla ilgili olarak yurt dışında tanıtımların az olması ve etkili bir satış ve pazarlama ağının kurulmamış olması düşünülmektedir (3).

Katılımcıların %26’sı sağlık turizminin sudan gelen sağlık olduğunu, %41’ise sağlık turizmin kaplıca turizmi olduğunu belirtmektedir. Ankete katılanların %40’ı ekonomik getirisinin yüksek olduğunu bilmekte, %50’si ise sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi vardır cevabını verirken, %34’ü yurtdışından planlı tedavi için hasta geldiğini bilmemektedir.

Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü verilerine göre, ülkemize gelen yabancı turist sayısı yıllar bazın-

Tablo 13. “Herhangi bir hastalık nedeniyle tedavi görmek için başka bir şehir ya da ülkeye tedaviye gitmeyi düşünür müsünüz?” sorusuna verilen yanıtlar bakımından, demografik ve diğer özelliklerinkarşılaştırılması

		Evet n(%)	Hayır n(%)
Cinsiyet	Erkek	23 (46,94)	26 (53,06)
	Kadın	23 (45,10)	28 (54,90)
Yaş grubu	17-30	8 (42,11)	11 (57,89)
	31-45	20 (55,56)	16 (44,44)
	46 ve üstü	18 (40,00)	27 (60,00)
Öğrenim durumu	Okur-yazar ve ilköğretim	12 (37,50)	20 (62,50)
	Lise	18 (47,37)	20 (52,63)
	Ön lisans, lisans, YL, doktora	16 (53,33)	14 (46,67)
Sağlık güvencesi	Bağ-Kur	7 (58,33)	5 (41,67)
	Emekli sandığı	16 (57,14)	12 (42,86)
	SSK	20 (36,36)	35 (63,64)
Medeni durum	Evli	35 (47,30)	39 (52,70)
	Bekar	11 (42,31)	15 (57,69)
Meslek	Emekli	8 (33,33)	16 (66,67)
	Ev hanımı	11 (45,83)	13 (54,17)
	Çalışan	21 (46,67)	24 (53,33)
Kronik hastalık	Var	17 (44,74)	21 (55,26)
	Yok	29 (46,77)	33 (53,23)
“Daha önce hastalık tedavisi için başka bir şehir ya da ülkeye gittiniz mi?”	Evet	11 (78,57)	3 (21,43)
	Hayır	35 (40,70)	51 (59,30)

da incelendiğinde, Türkiye’ye 2008 yılında 74 bin, 2009 yılında 94 bin ve 2010 yılında 110 bin kişinin medikal turizm kapsamında yurtdışından gelmiş olduğu saptanmaktadır.

Sağlık Bakanlığının sağlık turizmi kitabında 2013 verilerine göre, Almanya’dan gelen medikal turistlerin Türkiye’yi tercih etmesinin temel nedenleri arasında şunlar sayılabilir: Birincisi, Almanya’da yaklaşık 4,5 milyon Türk vatandaşının ikamet etmesi medikal turizm açısından bir tanıtım aracı olmuş olabilir. İkincisi, genel olarak Türkiye’ye gelen turist sayısı toplamı içerisinde Alman turistleri oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Türkiye’deki gerek devlet kurumlarının gerekse özel sağlık kuruluşlarının bu ülkelerde ciddi tanıtım atağına geçmiş olmaları da önemli bir etken olabilir (12).

Katılımcıların %79’u Sağlık Turizminde çalışan personelin eğitilmiş olması gerektiğini bilmektedir.

Barca M. ve arkadaşlarının çalışmasına bakıldığında da Türkiye’de sağlık turizmi alanında görülen gelişmelerde hastane ve sağlık personeli yatırımlarının payı büyük olduğu görülmüştür (6).

Araştırmamızda, Sağlık turizmi ile ilgili sorular cinsiyete göre karşılaştırıldığında, sadece “Sağlık turizmi denilen şey “sudan gelen sağlık”tır” sorusuna verilen yanıtlar bakımından cinsiyetler arasında fark bulunmuştur. Kadınların %17’si sudan gelen sağlıkçıdır cevabını verirken erkeklerin %10 ise sağlık turizminin insanların yaptıkları seyahat ve geçici konaklama olduğunu söylemiştir.

Evcı ED arkadaşlarının çalışmasına göre de termal turizm yörelerinde ev hanımlarının (%22.6) ikinci ve üçüncü sırada yer alması dikkat çekmektedir (19).

Ankete katılan yüksek öğrenim görmüş olanların %22’si, Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurduğunu ve sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağladığı düşüncesine katılmaktadır.

Çiçek R. ve arkadaşlarının çalışmasına göre, Eğitim düzeyi yükseldikçe, seyahat yoğunluğunun arttığını ve Almanya’da yapılan bir araştırmada yüksek öğrenim görmüş olanların %62’sinin seyahate çıktıkları görülmüştür (17).

Katılımcıların kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda %13’ünün tedavi amacıyla geldiğini söylemiştir.

Çiçek R. ve arkadaşlarının çalışmasına göre, İşletmele-re sorular doğrultusunda, müşterilerin %76,6’sı tedavi amacıyla geldiklerini, %23,4’ü ise dinlenme amaçlı geldiklerini ifade etmişlerdir (17).

Katılımcıların çoğunun sağlık güvencesi olduğu görülmüştür. Evcı ED arkadaşlarının çalışmasına göre, araştırmaya katılan turistlerden yaz ve din kültür turizmi hareketini gerçekleştirenlerin çoğunun sağlık sigortaları vardır. Termal turizm yörelerine gelenlerden %64.5’i ve kış turizmi yörelerine gelenlerin %46.1’i sigortalıdır (19).

Sorulara verilen yanıtlar bakımından medeni durumu evli ve bekar olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yok-

tur Katılımcıların meslek gruplarına göre karşılaştırıldığında sağlık turizmi ile ilgili bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir sorusuna çalışanlardan %15'nin katıldığı görülmektedir.

Çalışmamızda hastalara kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir sorusuna verilen cevaplara bakıldığında 17'sinin katıldığı görülmüştür.

İçöz O. Çalışmasına göre; Son yıllarda dünyanın farklı ülkelerinden çok sayıda hasta tedavi için Türkiye'deki özel sağlık kuruluşlarını tercih ettiği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, orjin ülkelerde çağdaş yöntemlerle gerçekleştirilen tıbbi operasyonların ülkemizde de uygun fiyatlarla yapılmasıdır. gerek düşük maliyet, gerekse yüksek kalite ve teknoloji standartları nedeniyle Türk sağlık kuruluşlarını tercih etmektedir. Ancak, Türkiye'de sağlık turizmi için yapılmış milyarlarca dolarlık yatırımlara rağmen talep yeterli ve henüz istenen düzeyde değildir. Bunun nedeni de konuyla ilgili olarak yurt dışında tanıtımların az olması ve etkili bir satış ve pazarlama ağının kurulmamış olması sayılabilir.

Özer Ö. Çalışmasında, Bugün dünyada birçok insan tedavi amaçlı olarak kendi ülkeleri dışındaki diğer ülkelere seyahat etmektedir. Tedavi için tercih edilen bu ülkeler, sağlık turizmi sayesinde önemli miktarlarda gelir elde etmekte ve bu ülkelerin sağlık turizminden elde ettiği gelir her geçen gün artış göstermektedir (14).

Sağlık turizmi ile ilgili sorular kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında karşılaştırıldığında, kronik hastalığı olmayanların %33'ü "Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb, birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulundurur" olarak yanıtlamıştır.

Evcı ED arkadaşlarının çalışmasına göre; Araştırmaya katılan turistlerin büyük bir çoğunluğunda kronik hastalık yoktur. Kronik hastalık olarak belirtenler arasında; hipertansiyon, kalp hastalığı, diyabet, astım, allerji, bronşit, mide hastalığı, romatizma, migren ve diğerleri yer almaktadır (19).

Çalışmamızda katılımcıların %29'u "Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir" olarak yanıtlamıştır. Sağlık turizmi ile ilgili soruların daha önce hastalık tedavisi için başka bir şehir ya da ülkeye giden ve gitmeyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Katılımcıların %30'u başka bir şehir ya da ülkeye tedavi olmak amacıyla gitmeyi düşünmemiştir. Maddi imkansızlık, başka doktora güvenmeme ve doğabilecek sıkıntılarla uğraşmak istememeleridir.

Özsarı S. Çalışmasına göre, Sağlık turizminin önündeki en büyük engel duygusal güvenlik ihtiyacıdır. Hastalar bilmedikleri bir çevreden sağlık hizmeti almak istememektedir. Yasalar ve düzenlemeler kişilerin başka ülkelere sağlık hizmeti almasını engelleyebilmektedir. Ülkelerin sağlık politikaları hakkında yeterli ve güvenilir bilgiye sahip olmamak, hastaları mağdur edebilmektedir (18).

Katılımcıların "Sizce sağlık turizmi çeşitleri nelerdir?" sorusuna verilen cevaplar sonucunda yüksek öğrenim görmüş olan hastaların %24'ü genel olarak hepsini bilmektedir.

Çiçek R. ve arkadaşlarının yaptığı çalışmaya bakıldığında

da, Sağlık Turizmi denince ülkemizde yanlış bir yorumla mayla kaplıca turizmi anlaşılıyor. Aslında kaplıca turizmi sadece Sağlık turizminin alt bir grubu olarak da değerlendirilmektedir. Bu güne kadar dinlenme amaçlı kaplıca turizmi ile tedavi amaçlı kaplıca turizmi birbirleriyle sık sık karıştırılmıştır (17).

Çalışmamızda "Herhangi bir hastalık nedeniyle tedavi görmek için başka bir şehir ya da ülkeye tedaviye gitmeyi düşünür müsünüz?" sorusuna verilen yanıtlar bakımından, sadece daha önce hastalık tedavisi için başka bir şehir ya da ülkeye giden ve gitmeyenler arasında %51'i gitmemiştir. istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p=0,019); cinsiyet, yaş grupları, öğrenim durumu, sağlık güvencesi, medeni durum, meslek ve kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Sağlık turizminin, dünyada hızla gelişen küreselleşme sürecinin sonuçlarından biri olduğu söylenebilir. Artık insanlar, sağlık sorunlarını çözerken, yalnızca kendi ülkelerindeki hekimleri ya da fiyatları değil; en iyi çözüm/en iyi fiyat yollarını düşünerek hareket etmektedirler. Sektör, hastanelerde beklenen uzun sıralar, yüksek maliyetler, hizmet kalitesi vb. sorunlar nedeniyle, bilinçli tüketicilerin ve özellikle AB sürecinin tetiklediği ve hızla gelişmesini sağladığı bir turizm dalı haline gelmiştir. Türkiye ise dil sorunu, bilgi ve tanıtım eksikliği, sistem/kültür farklılıkları ve profesyonel hizmet eksikliği vb. gibi nedenlerle bu avantajlardan tam anlamıyla faydalanamamaktadır (5).

Son 10 yılda ülkemizde sağlık hizmetinin kalitesinin artarak geliştiğini görmekteyiz. Bu gelişimde şüphesiz sağlık alanında verilen eğitim ve zamanında yapılan alt yapı çalışmalarının etkisi vardır. Türkiye'de sunulan sağlık hizmetlerinin komşu ülkelerle kıyaslandığında yüksek kaliteye ulaşılmış olması ülkemiz açısından övünç kaynağı haline gelmiş ve sağlık hizmetlerinde yeni yapılanmalara yol açmıştır. Son yıllarda, ülkemizin de gelişmiş ülkelerdeki nitelikli sağlık hizmetleriyle rekabet edebilecek düzeyde sağlık hizmetleri sunmasından dolayı ülkemize dünyanın dört bir yanından tedavi amacıyla turistler gelmektedir (1).

Sonuç ve Öneriler

Bursa il merkezindeki Bursa Halk Sağlığı Müdürlüğüne bağlı İhsaniye Aile Sağlığı Merkezi bölgesinde yaşayan ve hizmet almak için kuruma gelen hastaların sağlık turizmi ile ilgili bakış açılarını saptamak amacıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına göre;

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımı Tablo 1. de görüldüğü gibi %51'i kadın, %27'sini 51 yaş ve üzeri oluşturmakta, %38'i lise mezunu, %55'i SSK lı, %75'ini evliler, %45 ini çalışanlar oluşturmuştur. Katılımcıların tedavi almak amacıyla başka bir şehir ya da ülkeye gittiniz mi? Sorusuna verilen cevapların %86'sı hayır iken, %14'ü evet cevabı vermiştir. Tedavi olmak amacıyla başka bir şehir ya da ülkeye gitmeyi düşünür müsünüz? Sorusuna %54'ü hayır, %46'sı evet olarak yanıtlamıştır. Gitmeyi istememe nedenlerine verilen cevaplar sonucunda %21'i başka ülke ya da şehirde tedavi olmayı doğru bul-

madığını, %13'ü tanımadığı doktorlara güvenmediğini, %11'i maddi olanaksızlıklar yüzünden gitmeyi istemedikleri tesbit edilmiştir. Çalışmada sağlık turizmi çeşitleri nedir? sorusuna %55'i hepsi cevabı verirken, %24'ü termal turizm cevabı vermiştir. Katılımcıların %42'si Sağlık Turizminin ne olduğunu tam olarak bilmemekte, %40'ise Sağlık Turizminden yararlanmamaktadır. Katılımcıların %26'sı sağlık turizminin sudan gelen sağlık olduğunu, %41'ise sağlık turizmini kaplıca turizmi olduğunu belirtmektedir. %40'ı ekonomik getirisinin yüksek olduğunu bilmekte, %50'si ise sağlık turizminin ülke kalkınmasına etkisi vardır cevabını verirken, %34'ü yurtdışından planlı tedavi için hasta geldiğini bilmemektedir. Katılımcıların %79'u Sağlık Turizminde çalışan personelin eğitilmiş olması gerektiğini bilmektedir

Sağlık turizmi ile ilgili sorular cinsiyete göre karşılaştırıldığında, sadece "Sağlık turizmi denilen şey "sudan gelen sağlık"tır" sorusuna verilen yanıtlar bakımından cinsiyetler arasında fark bulunmuştur (p=0,016).

Sağlık turizmi ile ilgili sorular yaş gruplarına göre karşılaştırıldığında, yaş grupları arasında hiçbir soru için istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Ankete katılan yüksek öğrenim görmüş olanların sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada bulduğunu ve sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağladığı düşüncesine katılmaktadır.

Sorulara verilen yanıtlar bakımından medeni durumu evli ve bekar olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Sağlık turizmi ile ilgili sorular meslek durumlarına göre karşılaştırıldığında, sadece "Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir" ve "Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir" sorularına verilen yanıtlar bakımından meslek grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Sağlık turizmi ile ilgili sorular kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında karşılaştırıldığında, kronik hastalığı olmayanların %33'ü "Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb, birçok turizm çeşitliliğini bir arada buldurur" olarak yanıtlamıştır.

Sorulara verilen yanıtlar bakımından başka bir şehir ya da ülkeye giden ve gitmeyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

"Sizce sağlık turizmi çeşitleri nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar bakımından, öğrenim durumu grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır (p=0,038).

Katılımcıların "Sizce sağlık turizmi çeşitleri nelerdir?" sorusuna verilen cevaplar sonucunda yüksek öğrenim görmüş olan hastaların %24'ünün, lise mezunlarının da %15'nin sağlık turizminin alt dalı olan termal turizm olarak cevap vermişlerdir

Çalışmamızda "Herhangi bir hastalık nedeniyle tedavi görmek için başka bir şehir ya da ülkeye tedaviye gitmeyi düşünür müsünüz?" sorusuna verilen yanıtlar bakımından, sadece daha önce hastalık tedavisi için başka bir şehir ya da ülkeye giden ve gitmeyenler arasında %51'i gitmemiştir. istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Cinsiyet, yaş

grupları, öğrenim durumu, sağlık güvencesi, medeni durum, meslek ve kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen sonuçları şu şekilde değerlendirmemiz mümkündür,

Sağlık turizminden faydalanan katılımcılar ağırlıklı olarak kadınlardan oluşmaktadır. Misafirlerin çoğunluğu 51 yaş ve üzerindedir. Katılımcılar genel olarak lise düzeyinde eğitime sahiptirler. Katılımcıların sağlık turizmi çeşitlerinden hepsinden faydalandıkları ama genel olarak termal turizmden faydalandıkları tesbit edilmiştir. Katılımcıların tedavi almak amacıyla başka bir şehir ya da ülkeye gitmek istemedikleri cevabını vermişlerdir.

Gitmeyi istememe nedenlerine başka ülke ya da şehirde tedavi olmayı doğru bulmadıklarını, tanımadığı doktorlara güvenmediklerini ve maddi olanaksızlıklar yüzünden gitmeyi istemedikleri tesbit edilmiştir.

Katılımcılar çalışmamızda sağlık turizminin ne olduğunu tam olarak bilmemekte, sağlık turizminin sudan gelen sağlık olduğunu ve en çok termal turizmden yararlanmaktadır. Katılımcılar yurtdışından planlı tedavi için hasta geldiğini ve ülke ekonomisine katkısı olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların çoğu sağlık turizminde çalışan personelin eğitilmiş olması gerektiğini düşünmektedir.

Bayan katılımcıların çoğu termal turizmi kullanmalarından dolayı sağlık turizmini sudan gelen sağlık olarak bilmektedir.

Sağlık turizmi ile ilgili sorular yaş gruplarına göre karşılaştırıldığında, yaş grupları arasında hiçbir soru için istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Sağlık turizmi ile ilgili sorular öğrenim durumlarına göre karşılaştırıldığında, öğrenim durumu arttıkça "Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb. birçok turizm çeşitliliğini bir arada buldurur", "Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir" ve "Sağlık turizmi sosyal ve kültürel düzeylerin paylaşılmasını sağlar" sorularına verilen yanıtlar bakımından öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (sırasıyla p=0,003, p=0,044 ve p=0,003).

Sorulara verilen yanıtlar bakımından sağlık güvencesi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur

Sorulara verilen yanıtlar bakımından medeni durumu evli ve bekar olanlar arasında sağlık turizmi ile ilgili sorular meslek durumlarına göre karşılaştırıldığında, sadece "Bursa'ya yurtdışından planlı tedavi için hasta gelmektedir" ve "Kurumlara tedavi amaçlı yabancı hastalar gelmektedir" sorularına verilen yanıtlar bakımından meslek grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (sırasıyla p=0,023 ve p=0,025).

Sağlık turizmi ile ilgili sorular kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında karşılaştırıldığında, sadece "Sağlık turizmi kaplıca turizmi, ilaç tedavisi alma vb, birçok turizm çeşitliliğini bir arada buldurur" ve "Sağlık turizminin kurumlara ekonomik getirisi yüksektir" sorularına verilen yanıtlar bakımından kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (sırasıyla p=0,019 ve p=0,031).

Sorulara verilen yanıtlar bakımından başka bir şehir ya da ülkeye giden ve gitmeyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Katılımcıların “Sizce sağlık turizmi çeşitleri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar sonucunda yüksek öğrenim görmüş olan hastalar genel olarak hepsini bilmektedir.

“Herhangi bir hastalık nedeniyle tedavi görmek için başka bir şehir ya da ülkeye tedaviye gitmeyi düşünür müsünüz?” sorusuna verilen yanıtlar bakımından, sadece daha önce hastalık tedavisi için başka bir şehir ya da ülkeye giden ve gitmeyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p=0,019); cinsiyet, yaş grupları, öğrenim durumu, sağlık güvencesi, medeni durum, meslek ve kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur

Bu sonuçlar ışığında hastaların sağlık turizmi ile ilgili aşğıdaki öneriler yapılabilir;

- Sağlık turizminin sadece termal (kaplıca) turizm ile sınırlı olmadığını ve diğer alternatif turizm çeşitleri olduğu hakkında hastalar bilgilendirilmelidir.
- Türkiye’de sağlık turizminin gelişmesi için tanıtım ve pazarlama çalışmalarına önem verilmelidir,
- Hastaların sağlık turizmi hakkındaki bilgi ve görüşlerini gazete,dergi,özel radyo, televizyonlar ve reklam panoları ile çalışmalarını arttırılmalıdır,
- Sağlık turizminin lise düzeyinden daha yüksek eğitim gören bireylerin sağlık turizmine katılımı da arttırılmalıdır,
- Sağlık turizminde yapılacak yeni araştırmalarda daha fazla katılımcıya ulaşılarak daha fazla bilgi elde edinilmelidir,
- Yurt içi veya yurt dışından tedavi veya dinlenme amacıyla gelen bireylere sağlık turizminin yanı sıra sosyal ve kültürel etkinliklerinde sunulmalıdır,
- Sağlık turizminde çalışacak personellerin turizm eğitimi yanında, sağlık ve psikoloji konularında eğitilmiş olması gerekliliği gözden geçirilmelidir,
- Türkiye’de turizm, artık sadece deniz, kum ve güneşten oluşan doğal zenginliklerinin yanı sıra sağlık turizm türleri konusunda da önemli bir zenginliğe sahip olduğu değerlendirilmelidir ve bu alanda yoğunlaşılmalıdır,
- Türkiye’deki yerli halkımızda bu turizm sektöründen yararlanabilmesi için onlara uygun avantajlı sağlık paketleri sunulmalıdır,
- Türk kültürüne yakın, ulaşımı kolay ve ticari anlaşmaları olan ülkeler seçilerek buradaki çalışmalara yoğunluk verilmelidir,
- Hastaların sağlık turizmini kullanmak istememe nedenlerine yönelik bölgesel çalışmalar yapılmalıdır, bölgesel tanıtımlara yer verilmelidir, ve
- Uluslararası tanıtım ve pazarlama konusunda devletin desteği sağlanarak, fuar veya kongre düzenlenerek Türkiye’deki sağlık turizmi hakkında bilgilendirme sürekliliği sağlanmalıdır.

Kaynaklar

1. Aydın O. “ Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi”, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012, 14(23) : 91-96.

2. Bulut E. “ Türk Turizminin Dünya’ daki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2000, 3: 71-86
3. Öztürk M, Bayat M. “Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü ve Kalite Çalışmalarının Önemi Bir Literatür Çalışması “Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2011, 2: 135-156
4. Ak B, Sevin HD, “ Turist Sağlığı ve Turist Sağlığı İmkanları Açısından Antalya Bölgesinde Bir İnceleme”, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık İdaresi Dergisi*, 2000, 1 : 90-100
5. Gülmez Z. “Türkiye’de ve Dünya’da Sağlık Turizmi ve Çeşitleri: Sağlık Turizminin Ülkemizdeki Mevcut Durumu ve Bazı Ülkelerle Kıyaslanması “(Tez). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Hastane Ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi; 2012.
6. İçöz O. “ Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye’nin Olanakları “, *Journal of Yasar University Dergisi*, 2009, 4(14): 2257-2279
7. Kiremit AŞ. “ Turizmin Gelişiminde Bir Alternatif Olarak Medikal Turizm” (Tez).Gazi Üniversitesi,Bir Sağlık Kuruluşunda Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi;2008
8. Barca M, Akdeve E, Balay İG.” Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*,2013, 5(3) : 64-92
9. Zengingönül O, Emeç H, İyilikçi ED, Bingöl P.” Sağlık Turizmi:İstanbul’a Yönelik Bir Değerlendirme “, *Ekonomistler Platformu*,2012, 3-29. http://www.ekonomistler.org.tr/wp-content/uploads/2012/04/saglik_turizmi_rapor.pdf Erişim tarihi: 17 Mart 2014.
10. Boz M. “Turizmin Gelişiminde Alternatif Turizm Pazarlamasının Önemi” (Tez). Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004: 132
11. Sağlık turizmi, “Sağlık Turizmi Nedir?” http://www.turkey-tatil.com/turizm_cesitleri/saglik.htm Erişim tarihi: 19 Mart 2014.
12. Cohen E. “Medical Tourismın Thailand”, 2006,24-37 http://www.graduate.au.edu/Journal/Journal1/Medical_Tourism_Dr_Cohen.pdf. Erişim tarihi: 17 Mart 2014
13. Çiçek R, Avderen S. “ Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi’ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma” *Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2013, 15 (25): 25-35
14. Özer Ö, Songur C. “ Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, 4(7): 69-81
15. “Turizm ve Sağlık” <http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-10592/turizm-ve-saglik.html> ErişimTarihi: 05 Haziran 2014
16. Kaya S, Yıldırım HH, Karsavuran S,Özer Ö,Şencan İ,Aydın D. “ Türkiye’de Medikal Turizm Değerlendirme Raporu “ 2013, 17-37 www.saglik.gov.tr/saglikturizmi ErişimTarihi: 10.06.2014.
17. Çiçek R, Avderen S. “ Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi’ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma” *Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2013, 15 (25): 25-35
18. Özşarı SH, Karatana Ö. “ Sağlık Turizmi Açısından Türkiye’nin Durumu “*Kartal Eğitim araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 2013, 24(2): 136-144
19. Evcı ED, Tezcan S. “Farklı Turizm Yörelerindeki Bazı Konaklama Tesislerinin Sağlık Açısından Değerlendirilmesi ve Turistlerin Sağlık Sorunları” *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 2005,12(2): 99-109